

УДК 130.2

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСГУМАНІЗМУ ЯК НОВОЇ ФІЛОСОФІЇ ЛЮДИНИ

Тамара Солдатська

*Київський університет права Національної академії наук України,
кафедра філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
вул. Доброхотова, 7а, 03142, м. Київ, Україна*

Стаття передбачає критичний огляд світоглядного проекту трансгуманізму як суспільного руху та сукупності інтелектуальних концепцій, зумовлених радикальним переосмисленням перспектив традиційної філософської антропології, сучасних технологій та постнекласичної науки.

Ключові слова: трансгуманізм, цифрова епоха, суперінтелектуальні машини, нанотехнології, постлюдина.

Сучасна людина як справжній адепт нігілізму або вправний «деконструктор» докорінно трансформує навколишню дійсність, легко руйнуючи усталені життєві форми, соціальні інститути, царину власної безпосередньої *Sittlichkeit* («звичаєвості»). Водночас з'являється неабиякий попит на тимчасові, перехідні моделі чи горизонтальні конструкти міжособистісного спілкування, що виражаються в поняттях транслокальних культур, медійної постправди, постколоніалізму, транс- або постгуманізму та інших концептів – порождень епохи digital та it-технологій.

Подальші міркування зумовлені цим фундаментальним перезавантаженням стосунків між мною та іншими, людиною та суспільством на тлі безпрецедентного впливу цифрових гаджетів, глобальної світової фінансової системи та невпинної віртуалізації соціокультурного простору. Також ідеться про посилення відповідальності у світлі тих викликів, що стоять перед сучасною людиною на порозі революційних змін. Останнє, на думку Е. Шмідта та Дж. Коена, насамперед значить: «У результаті революції даних ми фактично втратимо контроль над своєю персональною інформацією, що потрапляє у віртуальний простір, а це матиме серйозні наслідки і для реального світу» [1, с. 53].

Так, дійсно, дедалі більше експериментуючи над штучним інтелектом, людина, своєю чергою, перетворюється на голограму або онлайн-персону і починає ідентифікуватися згідно зі своїми твітами, тегами й «Інстаграмом». І такий стан речей поступово руйнує традиційне уявлення про гуманістичний потенціал людської особистості як цілісної структури, що керується вічними цінностями, універсальними моральними нормами та прагне вічної ретрансляції відповідних ідей. Отже, наявний попит на ідеологію постгуманізму можна сприймати як сучасну альтернативу чи протест проти традицій класичної гуманістичної думки, що апелює до Єдиного як логоцентричної Істини, або загального Добра й інших форм метанаративу. Такі міркування слугують закономірним продовженням постмодерного дискурсу та його апеляції до «поліцентричної різомі» як відмови від тривіальних ієрархічних структур.

Отже, прямуючи до проекту «постлюдина», індивід перетворюється на продукт конкретних соціальних умов, де штучне як творіння людського розуму стає неперевершеною репродукцією самої природи. Та чи доцільно визначати кінцевий результат таких перетворень як людину? І, з іншого боку, за умов постійних модифікацій власної біологічної природи аж до знищення традиційних антропологічних констант, чи лишиться «оновлений індивід» людиною в класичному розумінні цього слова?

Своєрідним футурологічним різновидом постгуманізму можна вважати філософський і світоглядний проект трансгуманізму, що передбачає суспільний рух і сукупність інтелектуальних концепцій, зумовлених радикальним переосмисленням перспектив традиційної філософської антропології, сучасних технологій і постнекласичної науки. Певним парадоксом тут можна вважати те, що в основі ідей трансгуманізму насправді лежить вічне та незламне прагнення людини ліквідувати старість, страждання та подолати смертність (згадаймо пошуки еліксиру безсмертя, легенди про Святий Грааль та ін.), а також покращити біологічні, розумові та психологічні спроможності людини.

Однак цікавий парадокс полягає в тому, що за уважного порівняння постгуманізму та трансгуманізму як суміжних інтелектуальних течій виявиться, що вони мають серйозну розбіжність саме в розумінні проблеми людини. Адже постгуманісти розглядають останню як проміжний етап в еволюційному розвитку, виступаючи за своєрідну постмодерну дегуманізацію індивіда. Трансгуманізм, навпаки, як світоглядна ідеологія пропонує реактуалізацію фундаментальних антропологічних ідей доби Відродження, наполягаючи на їхній значущості.

Зокрема, це підтверджує позиція Ніка Бострома – одного з найяскравіших представників сучасного трансгуманізму, який у своїй доповіді «Історія думки трансгуманізму» зазначає: «Ренесансний гуманізм створив ідеал всебічно освіченої людини, високо розвинутої інтелектуально, морально, культурно та духовно» [2, с. 2]. Звертаючись до спадщини Дж. П. делла Мірандоли та філософів Нового часу – Ф. Бекона, І. Канта, Дж. Лока та Т. Гобса, Н. Бостром нагадує про титанічні здобутки видатних емпіриків та їхній «раціоналізований гуманізм», що є вихідним базисом для сучасного переосмислення.

Відповідна кореляція антропологічного підходу Ренесансу та концепту трансгуманізму зумовлюється і соціокультурним контекстом, адже ідеться про порушення певного умовного балансу між індивідом та зовнішнім простором – мультиверсумом. Епоха Відродження не дарма відзначилася інформаційним вибухом, пов'язаним із появою книгодрукування, обговоренням раніше невідомої античної літератури, що спричинило революцію у відносинах між людиною та природою.

З іншого боку, неабиякий вплив на трансгуманістів мали ідеї К. Ціолковського, що обґрунтував можливість освоєння індивідом космосу і запропонував низку технічно важливих рішень, що забезпечили перші кроки в цьому напрямі. К. Ціолковський сам пропагував актуальні наразі проекти, що спираються на перспективи штучного та високо технологічного відновлення життя після біологічної смерті, а також можливості альтернативного життя – людського переселення на інші планети. Отже, російський космізм К. Ціолковського та, скажімо, В. Вернадського в поєднанні з новітніми досягненнями науки та техніки цілком закономірно окреслили потенційне коло проблематики для майбутніх трансгуманістів.

Сам термін «трансгуманізм» свого часу був запропонований відомим біологом-експерименталістом і засновником Всесвітнього фонду дикої природи Дж. Гакслі, який вперше вжив це поняття у своїй роботі «Релігія без Апокаліпсису». Згодом свої погляди Дж. Гакслі сформулював як «еволюційний гуманізм», що розглядає людину як «незавершений експеримент» (подібні міркування свого часу висловлювали Ф. Ніцше з його проектом «надлюдини», А. Гелен, Ж.-П. Сартр і багато інших філософів антропологів), спрямований на збільшення тривалості життя та покращення інтелектуальних здібностей.

Отже, на думку оптимістично налаштованого дослідника, людський індивід лише має усвідомити власний невичерпний потенціал для того, щоб докорінно змінити Всесвіт, розкрити можливості наявної в ньому матерії. У цікавій статті «Нові пляшки для нового

вина» Дж. Гакслі зазначає: «Людський вид може, якщо захоче, подолати себе, не лише спорадично – в один бік чи інший, а загалом, як людство. Нам потрібне ім'я для нової віри. Можливо, цим іменем стане трансгуманізм: людина, що лишилася людиною, однак перемогла себе заради реалізації можливостей нової людської природи» [3].

Як уже зазначалося, трансгуманізм як специфічний синтез релігії, науки та класичних філософських підходів до людини наразі передбачає модифікацію різних аспектів людського досвіду. Зокрема, ідеться про *гедоністичний напрям*, спрямований на максимальне фізичне, психологічне й інтелектуальне задоволення людських потреб, а також потенційне зменшення чи уникнення страждань; *іморталізм*, що розглядає філософські, моральні й етичні проблеми з огляду на неоднозначність цілей і завдань трансгуманістів; *екстропіанізм* – поширення ідей автоеволюції та технологічного прогресу для якісного покращення людини як виду. До радикальних можливостей відповідного прогресу зараховують наявність і експлуатацію суперінтелектуальних машин (робот Софія), емоційне піднесення шляхом контролю центру задоволень, «пігулки індивідуальності», колонізацію космосу (згадаймо фільм «Пасажири»), молекулярну нанотехнологію, можливість глобальної катастрофи (знищення розумного життя), трансформації свідомості у віртуальний вимір, реанімація заморожених пацієнтів тощо.

Особливим непересічним різновидом трансгуманістичних ідей є їхня філософсько-політична інтерпретація, що своєрідно об'єднує попередні міркування з ідеологією лібертаріанства. Зокрема, йдеться про Р. Бейлі та Г. Рейнолдза – дослідників, що називають себе лібертаріанськими трансгуманістами та виступають на користь захисту прав щодо подальшої екстраполяції людських можливостей. На їхню думку, саме стабільний вільний ринок як підґрунтя для онтологічного принципу *самовласності (self-ownership)* є найліпшим гарантом цих прав, оскільки він забезпечує особисту свободу та невтручання порівняно з іншими економічними системами. Так, у своєму популярному блозі InstaPundit, заснованому після терористичної атаки 11 вересня 2001 р., професор Г. Рейнолдз і його дружина Г. Смітт легко і невимушено пов'язують теми війни і тероризму або гарячі політичні обговорення із глобальним потеплінням / похолоданням або перспективними космічними відкриттями.

Тобто представники лібертаріанського трансгуманізму апелюють до раціонального егоїзму і прагматичного ставлення до новітніх технологій, що дозволяє досягнути суттєвого перегляду свобод індивіда. Відповідно, з такого погляду, будь-яка спроба обмежити можливості використання власного тіла (з огляду на традиційну мораль або законодавчі нормативи) розглядається як порушення громадянських прав та свобод, як і мінімальне втручання в такі речі держави.

Тлумачення Всесвіту та нової людини трансгуманістами закономірно порушує багато питань у царині сучасного етичного дискурсу з огляду на всі позитивні, але й негативні ризики для прийдешніх поколінь, спричинені технологічною революцією та сформовані у вигляді дозволу / заборони. Але важливо розрізняти: термінологічно втручання у Всесвіт, генетику чи тілесність людини можна пояснити через поняття *“high-tech”* (рівень макрокосму) та *“high-hume”* (рівень мікрокосму). Саме в межах дослідження *“high-hume”* сьогодні неабияку дискусію та морально-екзистенціальну дилему викликають проекти генома або протеома людини, нейротехнології та наномедицина, пов'язані із клонуванням і трансгенезом, генетичним програмуванням та втручанням у рекомбінантні молекули ДНК.

«Що магімемо на виході?» – запитують представники біоконсерватизму або ті факхівці з етики, що виходять із розуміння людини як завершеної антропологічної цілісності. Остання, на їхню думку, аргіогі не може бути абсолютно об'єктивованою або раціоаналі-

зованою моделлю, тобто слугувати експонатом для штучних перетворень чи механічного управління. За цією логікою, будь-яке наукове знання, за всіх його феноменальних здобутків, не спроможне до штучного створення людини.

Отже, розглянута під таким кутом людина, що сприймається як постійне подолання і перекреслення свого наявного буття або як незавершена можливість, не має слугувати матеріалом навіть для надсучасного технологічного інструментарію. Ті об'єкти, що потенційно можуть виникнути в результаті гуманотехнологій, не зможуть ідентифікуватися як повноцінні люди чи, скажімо, постлюди (ідеться про кіборгів, мутантів, нанопанків, клонів тощо), а насамперед як суперскладні генетично й інформаційно запрограмовані системні об'єкти. Тобто саме в подальшому розробленні й експлуатації таких істот наразі і вбачають основні загрози та проблеми, що можуть докорінно змінити життя людини як в індивідуальному, так і в планетарному масштабі. Адже поширення надскладних системних об'єктів одразу порушує питання щодо їхньої підконтрольності, принципів взаємодії та їхнього впливу на подальше існування людства. Зокрема, М. Форд у своїй цікавій роботі «Роботи наступають» зазначає: «Суворі дієвості полягає в тому, що коли не сприйняти з належною увагою наслідки розвитку технологій і не адаптуватися до них, отримаємо ситуацію «ідеального шторму», коли на нас впливатимуть водночас три тенденції: зростаюча нерівність, безробіття, спричинене автоматизацією, та зміна клімату» [4, с. 18].

Апофеозом відповідної критики є категорична позиція відомого Ф. Фукуяма, що теж апелює до специфічної «сутності людини», яка і перетворює останню на унікальне створіння з невичерпним потенціалом. Саме тому, на його думку, покращення, запропоновані трансгуманістами, руйнують ореол особливих, нередукованих до біології людських цінностей, на яких, зокрема, ґрунтується ліберальна космополітична ідея, що до вподоби Ф. Фукуямі [5]. Отже, захоплення трансгуманізмом, на його погляд, несе неминучі загрози для демократичної спільноти.

Натомість Нік Бостром як один із провідних сучасних ідеологів трансгуманізму сприймає всі ці побоювання суто як певні міфологеми та страхи, інспіровані «тотальною дегуманізацією», «втратою людської гідності чи духовності», з якими можна і варто боротися. Навіть більше, він стверджує, що надмірне акцентування уваги на людській гідності та ідеї унікальності людської раси, що надає їй право на сакральний духовний статус на відміну від іншого природного світу, є не менш загрозливим і небезпечним чинником сьогодення. Отже, апологети трансгуманізму інтерпретують людську природу як динамічне, цілком рукотворне явище, що можна коригувати не лише на генетичному рівні, а й шляхом конструювання навколишнього простору.

Інший фундаментальний стереотип, проти якого активно борються трансгуманісти, полягає у визнанні за очевидне ідеї уніфікованого людства попри те, що воно диференційоване через плуральність культур, спільнот, традицій, релігій та інших чинників тієї чи іншої ідентичності. Натомість сучасний ренесанс концепту “the national state” демонструє той факт, що навіть всупереч глобалізаційним процесам наразі саме держава виступає інструментом консолідації людей та є повноцінним геополітичним суб'єктом. Отже, національна ідентичність до цього часу лишається конкурентноспроможною щодо політики мультикультуралізму, що не дає достатніх підстав для абсолютизування людства як чогось єдиного в планетарному масштабі.

Черговою підставою для широкої дискусії є також погляд щодо транс- або постлюдей як нового, окремого виду. Проте для констатації такого факту потрібні офіційно закріплені зміни, а сьгоднішні уявлення про розширення людської природи відрізняються узгодженою позицією лише в царині іморталізму та перемоги над старінням. Особливе

занепокоєння закономірно викликають медичні дослідження, де серйозним фільтром щодо технологічного прогресу слугує принцип «не нашкодити», підкріплений нормативно-правовою базою на міжнародному рівні. Тобто йдеться про захист людської безпеки від надмірного експериментального втручання, що може становити реальну загрозу здоровому індивіду під приводом боротьби з тією чи іншою патологією.

У будь-якому разі очевидним є той факт, що людина перебуває на роздоріжжі між традиціями й інноваціями, що надалі змушуватиме її робити жорсткий вибір, нести все більшу відповідальність як за появу неолюдей, так і за формування нових стандартів міжнародно-правової системи заборон на конкретні технології. Однак загрози і перспективи трансгуманізму відкривають нові, небачені горизонти для сучасної філософії людини, спонукають її до радикального переосмислення та небаченого розквіту, нетривіальних інтерпретацій феномена людського, зумовлених невідворотними глобальними змінами та цифровою революцією.

Список використаної літератури

1. Шмидт Э., Коэн Дж. Новый цифровой мир. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 368 с.
2. Bostrom N. A History of Transhumanist Thought. Academic Writing Across the Disciplines. – New York: Person Longman, 2011. – P. 3–30.
3. Новые бутылки для нового вина Джулиана Хаксли. URL: <http://ru-transhuman.livejournal.com/299049.html>.
4. Форд М. Роботы наступают. Развитие технологий и будущее без работы. – М., 2016. – 430 с.
5. Bostrom N. Transhumanism the World's Most Dangerous Idea. URL: <https://nickbostrom.com/papers/dangerous.html>.

THE PERSPECTIVES OF TRANSHUMANISM AS THE NEW PHILOSOPHY OF A MAN

Tamara Soldatska

*Kyiv University of Law,
The National Academy of Science of Ukraine,
Department of Philosophy and Social Humanities
Dobrohotova str., 7a, 03142, Kyiv, Ukraine*

The article proposes the critical view of transhumanism as the world outlook project, the social movement and the group of intellectual conceptions. The last one is a result of the profound rethinking of perspectives in the philosophic anthropology, modern technologies and post non-classical science.

Key words: transhumanism, digital age, super intellectual machines, nanotechnologies, post man.